

SHAXSGA DOIR MA'LUMOTLAR TO'G'RISIDAGI QONUNCHILIKNI BUZISH JINOYATINING OBYEKTIV TOMONI: JINOYAT-HUQUQIY TAHLIL VA AMALIY MISOLLAR

Yo'ldosheva Madinabonu Olloyor qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti 3-bosqich talabasi

Elektron pochta: marjonakoh97@icloud.com.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20393763>

ARTICLE INFO

Received: 20th May 2026

Accepted: 21st May 2026

Published: 26th May 2026

KEYWORDS

jinoyat huquqi, obyektiv tomon, shaxsga doir ma'lumotlar, axborot xavfsizligi, jinoyat tarkibi, egasizlantirish, qonunchilikni buzish.

ABSTRACT

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 141²-moddasida belgilangan shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi qonunchilikni buzish jinoyatining obyektiv tomoni chuqur tahlil qilingan. Jinoyatning formal tarkibi, ijtimoiy xavfli qilmishning harakat va harakatsizlik shakllari, blanket dispozitsiya xususiyatlari hamda ma'lumotlarni yig'ish, saqlash, tarqatish va egasizlantirish kabi harakatlar amaliy misollar yordamida yoritib berilgan

Kirish

Jinoyat huquqida jinoyatning obyektiv tomoni bu — qilmishning tashqi ifodasi, uning qanday sodir etilganligi va sodir etilish jarayonini tavsiflovchi muhim elementdir. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining (JK) 141²-moddasida nazarda tutilgan shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi qonunchilikni buzish jinoyati asosan **formal tarkibli jinoyat** hisoblanadi. Ya'ni, javobgarlik kelib chiqishi uchun muayyan bir ijtimoiy xavfli oqibat (masalan, kimgadir moddiy zarar yetishi) kelib chiqishi shart emas.

Bunday qilmishni jinoyat deb baholashning asosiy sharti — shaxsning ilgarigi xuddi shunday qilmishi uchun ma'muriy javobgarlikka tortilganligidir (ma'muriy prejudiya). Jinoyat huquqiy normalarni to'g'ri kvalifikatsiya qilish va jazo choralarini individuallashtirish uchun mazkur jinoyatning obyektiv tomonini, uning har bir elementini chuqur tahlil qilish talab etiladi.

Ijtimoiy xavfli qilmish: Harakat va harakatsizlik

Obyektiv tomonga kiruvchi jinoiy qilmish uchta asosiy belgini o'z ichiga oladi:

1. **Jismoniy belgi:** muayyan jismoniy harakatlar majmuasi.
2. **Ijtimoiy belgi:** jamiyatga zarar yetkazuvchi va ijtimoiy munosabatlarga ta'sir ko'rsatuvchi turtki.
3. **Huquqiy belgi:** jinoyat-huquqiy jihatdan taqiqlanganlik.

JK 141²-moddasi dispozitsiyasiga ko'ra, bu jinoyat ham **faol harakat**, ham **harakatsizlik** orqali sodir etilishi mumkin.

- **Harakat bilan:** ma'lumotlarni qonunga xilof ravishda yig'ish, saqlash, o'zgartirish, tarqatish, yo'q qilish kabi faol aralashuvlar.
- **Harakatsizlik bilan:** O'zbekiston fuqarolarining ma'lumotlariga ishlov berishda ularni jisman O'zbekiston hududida joylashgan serverlarda va Davlat reyestrda ro'yxatdan o'tkazilgan bazalarda saqlash talablariga rioya etmaslik.

Ushbu modda **blanket dispozitsiyaga** ega, ya'ni noqonuniylikni aniqlash uchun bevosita "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi qonun va tegishli normativ-huquqiy hujjatlarga murojaat qilish talab etiladi.

Qilmishlarning tahlili va amaliy misollar bilan tushuntiradigan bo'lsak, jinoyatning obyektiv tomonini tashkil etuvchi harakatlarni quyidagi guruhlariga bo'lib tahlil qilish maqsadga muvofiq:

1. Ma'lumotlarni yig'ish va tizimlashtirish

Yig'ish deganda shaxsga doir ma'lumotlarni dastlabki bosqichda qo'lga kiritish tushuniladi. Bu to'g'ridan-to'g'ri so'rash, avtomatik tizimlar orqali olish yoki uchinchi shaxslardan xarid qilish orqali bo'lishi mumkin. Hamma foydalanishi mumkin bo'lgan ochiq ma'lumotlarni yig'ish uchun shaxsning roziligi talab etilmasa-da, yopiq ma'lumotlarni ruxsatsiz yig'ish qonunbuzarlikdir. Tizimlashtirish esa bu ma'lumotlarni ma'lum bir tartibga keltirish, kataloglashtirish jarayonidir.

Amaliy misol: Biror xususiy korxonada xodimi ijtimoiy tarmoqlardagi (yopiq profillardagi) foydalanuvchilarning telefon raqamlari, yashash manzillari va shaxsiy rasmlarini maxsus dastur (parsing) orqali noqonuniy ravishda yig'ib, ularni yoshi va daromadiga ko'ra tizimlashtiradi (katalog yaratadi) va reklama agentliklariga pullashga tayyorlaydi. Ushbu qilmish qonunga xilof yig'ish va tizimlashtirish hisoblanadi.

2. Saqlash, o'zgartirish va foydalanish

Saqlash jarayonida ma'lumotlarning maxfiylik va butunligi ta'minlanishi kerak. Xususan, biometrik va genetik ma'lumotlar shifrlangan va kriptografik himoyalangan bo'lishi shart. O'zgartirish va to'ldirish asosan subyektning murojaatiga ko'ra 3 kun ichida amalga oshirilishi kerak.

Amaliy misol: Tibbiyot muassasasi bemorlarning genetik va biometrik ma'lumotlarini qonunchilikda belgilangan "maxfiy" grifi ostida himoyalangan serverlarda emas, balki shifrlanmagan oddiy xotira qurilmalarida (fleshkalarda) saqlaydi. Agar ushbu xatti-harakat ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin yana takrorlansa, jinoyat tarkibini keltirib chiqaradi.

3. Berish, tarqatish va uzatish

Qonunchilikda bu harakatlar bir-biridan farqlanadi:

- **Berish:** Ma'lumotni *muayyan* (aniq bir) shaxsga oshkor etish.
- **Tarqatish (oshkor qilish):** Ma'lumotni *nomuayyan* (ko'pchilik) doiradagi shaxslarga, masalan, internetda e'lon qilish orqali yetkazish.

- **Uzatish (transchegaraviy):** Ma'lumotlarni O'zbekiston hududidan tashqariga yuborish.

Ilmiy adabiyotlarda tarqatish va oshkor qilish ko'pincha sinonim sifatida ko'rilsa-da, oshkor qilish aslida tarqatishning keng qamrovli tarkibiy qismi sanaladi.

Amaliy misol: Bank xodimi o'z xizmat vakolatidan foydalanib, mijozning kredit tarixi va pasport nusxasini uning ruxsatisiz Telegram'dagi ommaviy guruhga tashlab yuboradi. Bu yerda ma'lumot nomuayyan shaxslar doirasiga taqdim etilayotgani sababli yorqin **tarqatish (oshkor qilish)** jinoyati sodir bo'lmoqda.

4. Egasizlantirish va yo'q qilish

Egasizlantirish — ma'lumotlarni qayta ishlash natijasida ularning aniq bir shaxsga tegishliligini aniqlash imkoni bo'lmay qoladigan holat. Qonunchilikka ko'ra, ijtimoiy yoki ilmiy tadqiqotlar uchun ma'lumotlar albatta egasizlantirilishi shart. Egasizlantirish aslida ijobiy harakat (shaxs siri kafolati) bo'lsa-da, qonunga xilof egasizlantirish shaxsning o'z huquqlarini himoya qilish imkoniyatini cheklab qo'yish maqsadida ma'lumotlarni o'zboshimchalik bilan o'zgartirishni anglatadi.

Yo'q qilish — ma'lumotlarni qayta tiklab bo'lmaydigan holatga keltirish. Bu harakat ma'lumotlardan foydalanish maqsadi amalga oshib bo'lgach yoki shaxs o'z roziligini qaytarib olganda majburiy sanaladi.

Amaliy misol: Xizmat ko'rsatuvchi kompaniya mijozi o'z akkauntini o'chirib, barcha shaxsiy ma'lumotlarini bazadan o'chirib tashlashni (yo'q qilishni) rasman talab qiladi. Ammo kompaniya buni e'tiborsiz qoldirib, uning ma'lumotlarini o'z marketing maqsadlarida saqlashda va ishlov berishda davom etadi. Bu qonunga xilof ravishda ma'lumotni yo'q qilish majburiyatini bajarmaslik (harakatsizlik) orqali jinoyatning obyektiv tomonini tashkil qiladi.

Xulosa va takliflar. Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi qonunchilikni buzishga oid jinoiy tajovuzlar zamonaviy raqamli jamiyatda xavfli xarakterga ega. Garchi JK 141²-moddasi asosan formal tarkibli bo'lsa-da (og'ir oqibatlar kelib chiqishi moddaning 2-qismi "d" bandi bo'yicha jazo og'irlashtiruvchi holat sifatida malakalangan), obyektiv tomonni tashkil etuvchi harakatlarni — yig'ishdan tortib to tarqatish va yo'q qilishgacha bo'lgan bosqichlarni to'g'ri farqlash va ularning blanked qonunchilik bilan bog'liqligini aniq tahlil qilish sud-tergov amaliyotida huquqni to'g'ri qo'llash va javobgarlikni adolatli individuallashtirish uchun beqiyos ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi adliya vazirining 2023 yil 15 noyabrdagi 20-mh-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Shaxsga doir ma'lumotlarga ishlov berishning namunaviy tartibi". O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. <https://lex.uz/docs/6663967> (Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated November 15, 2023 No. 20-FZ "On the procedure for providing personal data to citizens residing in the Republic of Uzbekistan").

58N^o8 |2025

2. O'zbekistoni Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 5 oktyabrdagi 570-son qarori bilan tasdiqlangan Biometrik va genetik ma'lumotlar mavjud bo'lgan moddiy jismlarga hamda bunday ma'lumotlarni shaxsga doir ma'lumotlar bazalaridan tashqarida saqlash texnologiyalariga oid talablar to'g'risidagi nizom. O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik

ma'lumotlari milliy bazasi. <https://lex.uz/docs/6225462> (Regulations on requirements for material bodies containing biometric and genetic information and technologies for storing such information outside individual databases, approved by Resolution No. 570 of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan of October 5, 2022).

3. O'zbek tilining izohli lug'ati. A.Madvaliyev tahriri ostida. "T".

https://n.ziyouz.com/books/uzbek_tilining_izohli_lugati/O'zbek%20tilining%20izohli%20lug'ati%20-%20T.pdf (Explanatory Dictionary of the Uzbek language).

4. Slovar Ojegov. Tolkoviy slovar ruskogo yazika [Elektronniy resurs]:

<http://www.ozhegov.com/words/29976.shtml> (Ozhegov's Dictionary. Explanatory dictionary of the Russian.

5.O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi [22.09.1994. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi.](#)

